

Plantació d'arbres
Més de dos-cents escolars de la Llitera van participar en una plantada col·lectiva d'arbres en zones de reforestació

Casal Jaume I de Fraga
El 26 de gener s'inaugurà el Casal amb la presència de centenars de persones d'arreu dels països de parla catalana

La Torre del Visco a Fontdespatlla
Un reportatge ens mostra les excel·lències d'aquest especial hotel rural de l'Alt Matarranya

LA FRANJA DE FERANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

1,80 €

Any 3 • núm. 14 • La Franja, febrer de 2002

BESEIT

Art per a tothom

JOSEP PUICHE

Interior de la Fàbrica Noguera a Beselit

Manifest pel pacte per les llengües d'Aragó

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associació@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL-LABORADORS:

C. Alcover, D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carrévalo, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larrérgola, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, J. Motis, A. Orús, J. Pallarol, J. Puche, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, X. Sebastià, J.L. Seira, A. Serés, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, G. Xacon.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Un pacte per les llengües d'Aragó

Estimats lectors, subscriptors i socis,

L'Associació Cultural del Matarranya, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i els Consells Locals de la Franja han convocat aquest 24 de febrer tots els regidors i alcaldes de la Franja a Mequinensa. El text demana a tots els grups parlamentaris de les Corts d'Aragó que facin un acte de responsabilitat política per tal d'acordar entre tots el reconeixement del català i de l'aragonès. L'acte se celebrarà a partir de les 12 del migdia a la Sala Goya d'aquesta vila minera i clourà amb un acte cultural.

Heus ací el contingut del Manifest, estalviem-nos comentaris i confiem que no siga com predicar en el desert.

MANIFEST PEL PACTE PER LES LLENGÜES D'ARAGÓ

Els alcaldes i els regidors dels municipis d'Aragó de llengua catalana, preocupats per la paralització legislativa que ha patit la Llei de Llengües d'Aragó, encarregada a les Corts Aragoneses per l'Estatut d'Autonomia en la seua Reforma del dia 30 de desembre del 1996 i patrocinada pel Dictàmen de la Comissió Especial de Política Lingüística aprovat pel Ple de les Corts d'Aragó el dia 6 de novembre del 1997, **sol·licitem** als diputats i als Grups Parlamentaris de les Corts d'Aragó un nou impuls cap a un **Acord Polític** que siga capaç de superar les posicions partidistes i que regule l'ús de les llengües territorials pròpies d'Aragó per tal de reconèixer plenament els drets lingüístics dels seus parlants.

Amb esta finalitat ens reunim de bell nou a Mequinensa, 18 anys després de la signatura de la primera Declaració, en defensa dels drets lingüístics de les ciutadanes i els ciutadans aragonesos a qui representem, i firmem el següent

MANIFEST

Primer.- Des que al febrer de l'any 1984 els alcaldes i regidors dels municipis catalanoparlants d'Aragó van signar la *Declaració de Mequinensa* sol·licitant la normalització de l'ensenyament i de l'ús de la llengua catalana en la seua diversitat local i comarcal, els diferents governs autònoms han adoptat diverses mesures de foment que, valorades globalment, estan força allunyades del reconeixement constitucional de la cooficialitat de les llengües territorials parlades a l'Estat Espanyol.

Segon.- Les Corts d'Aragó han convingut que cal una Llei de Llengües d'Aragó que regule l'ús de les llengües pròpies d'Aragó i els drets dels seus parlants; primer ho van fer aprovant unànimement la Reforma de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó i després avalant el Dictàmen de la Comissió Especial de Política Lingüística.

Tercer.- Fa pocs mesos que el Regne d'Espanya ha publicat al Butlletí Oficial de l'Estat la ratificació de la Carta Europea de les Llengües Minoritàries, i ha declarat el compromís del Govern espanyol de considerar un dret imprescriptible l'ús d'una llengua regional o minoritària en la vida privada i pública. La mateixa carta, en l'article 7, delimita els objectius i principis que regulen les llengües: reconèixer i respectar les seues àrees geogràfiques, promocionar les llengües, facilitar el foment de l'expressió oral i escrita en la vida privada i en la pública, etc.

Quart.- En est context nacional, som l'única comunitat autònoma a l'Estat Espanyol que no ha reconegut ni ha regulat mai l'ús públic i privat de les seues llengües pròpies. També som l'única Comunitat en què els seus representants parlamentaris no han estat capaços d'assolir un Pacte Polític que, amb independència de la composició política del Parlament i del Govern Autònom,

garantitze a tots els seus parlants l'ús i l'ensenyament de les llengües pròpies minoritàries.

Cinquè.- Les dones i els hòmens de les comarques catalanoparlants d'Aragó **demanam** que la nostra llengua, parlada tradicionalment i històricament siga, finalment, reconeguda per Llei. En l'actualitat la nostra llengua no té els mateixos drets que el castellà (llengua oficial a Aragó), per tant infringeix els principis continguts en el Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics de les Nacions Unides i l'esperit de l'article 3.3 de la Constitució espanyola. Mentre els nostres drets lingüístics no siguen reconeguts, no serem aragonesos de ple dret.

Sisè.- Vistos els acords ja adoptats per les Corts d'Aragó, vistos els acords polítics que s'han assolit en tots els Parlaments d'Espanya per tal de regular l'ús de les llengües pròpies i vistos els compromisos adquirits pel Govern d'Espanya mitjançant la signatura de la Ratificació de la Carta Europea de les Llengües Minoritàries, **demanam** a tots els grups parlamentaris de les Corts d'Aragó un exercici de responsabilitat per tal de complir **al més aviat possible** el manament recollit en l'article 7 de l'Estatut d'Autonomia.

Setè.- **Demanam** als diputats i diputades que ens representen a les Corts d'Aragó que assumisquen la responsabilitat del diàleg i de l'acord com una fórmula idònia per regular un tema tan important per a totes i tots els ciutadans.

Els nostres drets, la nostra identitat aragonesa i el nostre patrimoni han de ser respectats i valorats. *Fem entre tots un Aragó més gran.*

Mequinensa, 24 de febrer del 2002

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Mary Zapater i Josep Masagué, fundadors de *Fogaril i Calaixera*

13

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

Inaugurat el Casal Jaume I de Fraga

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

Vallobar i l'orde de Sant Jordi d'Alfama (II)

salutació del director

La discoteca «Florida 135» de Fraga, amb més de seixanta anys de música a les seues esquenes, ha rebut, per fi, un mereixcut homenatge amb la publicació del llibre del periodista Mariano Gistain, titolat *Florida 135. Cultura de Club*, inclòs dins la col·lecció Biblioteca Aragonesa de Cultura que dirigeix el profes-

sor Eloy Fernández Clemente i patrocina Ibercaja.

La Florida, com diem col·loquialment els baixcinquens, a compleix en la seua realitat històrica (i també en l'actual a través de les diferents sales de ball) el somni reflectit en un encertat anunci del «cupó» de l'ONCE on els músics d'una vella orquestra de poble gallega interpreten una cançó *rap*. A la Florida estan units en un mateix local, prenyat d'històries d'amor, flirts, ruptures i desencisos, la música de Machín, els *tangos*, els *pasodobles*, els *boleros* i el cotizadíssim *tecno* de Jeff Mills.

Parlant en termes gastronòmics podríem dir que la Florida ha passat de *Quiero comer arroz con pollo*, que sonà amb molt d'èxit durant els anys de fam de la postguerra, al *bakalao*, consumit amb delectació pels joves dels 90, coincidint amb el creixement econòmic d'aquesta comarca fruitera. La fàbrica de somnis creada per la família Arnau és, sens dubte, la dipositària de la memòria sentimental de moltes generacions de joves del Baix Cinca.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Errors «gravíssims»

Fa un parell de mesos, el Ministeri de Foment, el CEDEX i el Centro Histórico de Obras Públicas y Urbanismo van elaborar una publicació on s'ubicava el pont per a la línia d'Alta Velocitat Madrid-França que travessa el riu Cinca a l'alçada de la ciutat de Fraga, situant aquesta localitat dins la província de Lleida.

Des de diferents entitats se n'ha sol·licitat la retirada de l'esmentada publicació—30.000 exemplars i un milió de pts. de cost— i algun diputat, exactament J.A. Labordeta ha qualificat el fet de «gravíssim atemptat contra la dignitat territorial». No cal tant. Amb tota seguretat haurà estat obra d'algun secretari del secretari del secretari... que, en aquell moment badava. El Ministeri ha admès el seu error i ja ha comunicat la retirada de la publicació.

Molt temps enrera, algú va qualificar de gravíssim acte de satanisme el fet que un crucifix estigués cap per avall en el saló d'un il·lustre personatge, quan la raó simple és que s'havia desenganxat el caragol que l'aguantava per la part de dalt. I no fa gaires anys, l'humorista Forges va fer la mateixa errada i ell mateix es va castigar a «copiar mil vegades»: Fraga està a Lleida.

Jo conec un company que al títol universitari hi llueix un altre «Fraga (Lérida)»:

Són els follets d'impremta de sempre.

Salutacions

M. Roca
Lleida

Marcar les diferències

Ja sé que els objectius de la seua revista no contemplen el panorama internacional com a horitzó pròxim però, atesa la repercussió de

l'atemptat de les Torres Bessones, la guerra de l'Afganistà, i les possibles seqüeles a nivell de planeta—de les que *Temps de Franja* se n'ha fet ressò en alguna editorial— potser haurien d'haver tocat més aquest tema. Encara potser ho podrien fer, aprofitant les imatges esfereïdores del talibans presos a Guantánamo, remarcant sobretot l'aspecte dels Drets Humans. Fins i tot el més cruel dels personatges que, de quan en quan, assota la terra té dret que se li respectin els seus drets. En això ens diferenciem de segons qui. I d'això n'hauríem de fer gala.

Atentament

Vicenç Jaime
Cornellà de Llobregat

Efectes secundaris

Des de diferents fonts he sabut que hi ha contactes entre les administracions catalana i aragonesa per tal de construir una carretera entre la zona baixa de Riba-roja i de Flix amb la zona de Mequinesa i Fraga. Però vistos últimament els problemes de l'Ebre amb abocaments de tota mena, no existirà el perill que els camions de la Química de Flix acabin passant per aquesta zona i algun abocament involuntari acabi a l'Aiguabarreig? Interessa aquesta carretera? Crec que sí, però sense allò que últimament s'anomena *efectes secundaris*.

Senyors responsables polítics, calculin bé els beneficis i evitin tot allò que pugui fer malbé un riu que, si la cosa no canvia, acabarà enviant aigua—i mercuri— cap a una bona part de l'Arc Mediterrani.

F. Gasol
Flix

Perifèria

Los pobles que estem a la perifèria solem tenir una personalitat múltiple, complexa, empeltada de tots los veïns que mos rodegen. En canvi, los que estan al centre d'un territori són més definits, unitaris, monolítics. Però resulte que el poder acostume a estar lligat al centre i des d'allí pretenen uniformar-nos a tots, a imatge i semblança d'ells. Consideren les peculiaritats perifèriques com una desviació de l'ortodòxia, o tal vegada unes ganes nostres de complicar-los la vida. Al Matarranya pertanyem política i administrativament a una circumscripció, però compartim la cultura, costums i llengua amb un altra comarca virtual que agafa part de les actuals províncies de Tarragona i Castelló. Fa poc es va celebrar una trobada a Morella de les associacions culturals de l'antic Bisbat de Tortosa, que no fa molts anys arribava més avall de Castelló, agafant també els Ports, el Maestrat, el Montsià, el Baix Ebre, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Priorat, també Maials i part del Matarranya. Mos vam trobar allí un grupat de gent que parlava pràcticament igual i tenia idèntica sensibilitat front als problemes culturals comuns. Una resolució que es va prendre per unanimitat va ser la de fer una trobada anual d'estes associacions. La dificultat està en donar-li nom a tot este conjunt de comarques. «Terres de l'Ebre»? «Ilercavònia»? La cosa no està clara en quant al nom, però és evident que natros, los del Matarranya, també estem situats a la perifèria d'esta altra gran comarca, que s'estén per damunt de tres autonomies.

Miquel Blanc

La Torre del Visco: Un racó del paradís al bosc de Fontdespatla

■ Màrio Sasot

La Franja en general i la comarca del Matarranya, en particular, gaudeixen d'indrets turístics fora del comú i allotjaments originals, amb un encant especial i d'una qualitat insuperable.

Un d'aquests llocs és, sense dubte, la Torre del Visco, un antic mas matarranyenc amb torre medieval que va ser adquirit i restaurat fa uns set anys pel matrimoni anglès format per Gemma Markham, la directora d'aquest petit hotel, i Piers Dutton, l'excel·lent «chef» d'uns sopars excepcionals.

Per arribar a la Torre del Visco, hotel integrat en la prestigiosa cadena d'hotels independents Relais & Châteaux, ens hem d'endinsar cinc quilòmetres i mig en una pista forestal que comença en un encreuat de la carretera regional A-1414 que uneix Vall-de-roures i Fontdespatla.

Després d'un passeig pel costat més salvatge de la natura, com diria Lou Red, ple de pins, roures, abets i carrasques, t'hi trobes de sobte amb la Torre, rodejada de terrasses i jardins que aporten un relax i una pau afegides al solitari entorn natural.

Dins de les dependències, dos llocs criden l'atenció: la bodega antiga de pedra, assortida amb nombrosos i variats vins i licors d'arreu del món, i la biblioteca, on els hostes poden disfrutar de la lectura de llibres i revistes en diversos idiomes (anglès, alemany, francès, espanyol, català...) al so d'una música clàssica triada per ells mateixos.

Antiguitats del s. XVII

Les habitacions són àmplies, acollidores i decorades amb un

ELENA CEBRIÁN

gust exquisit, respectant el caràcter rústic d'aquesta antiga masia matarranyenca amb valuosos quadres i antiguitats des del segle XVII.

Sovint, la Torre del Visco és visitada per gent important i coneguda de diferents parts del món. «Aquí busquen un racó agradable on són tractats com a persones normals i sense que els acosse ningú, cosa que a qualsevol altre lloc ho tenen molt difícil» –ens conta Gemma.

A part dels dormitoris, la Torre ofereix unes extenses i confortables sales d'estar per llegir o escoltar música al caliu de la llar de foc, si es visita a l'hivern, o d'assolejades terrasses ajardinades per a la primavera o l'estiu on poden contemplar-se més de dues centes espècies de rosers.

Si es vol estirar les cames, es poden fer petits passejos a llocs d'interès com el Salt del riu Tastavins, a 20 minuts de camí.

El personal de l'hotel està integrat per persones de diferents països europeus i de la mateixa comarca (Margarita, l'encarregada de les habitacions és de Rafels, i la majoria del servei de restauració és

de la Portellada).

La cuina, dirigida per en Piers, és també una simbiosi entre els gustos internacionals (cuina francesa i europea en general) amb productes naturals de l'hort de la Torre i de les terres del Matarranya. Un exemple d'aquest maridatge pot ser un plat com *lasanya de botifarra negra* i l'abundància d'olives i fruits secs en entrants i aperitius. També són famosos el «Civet» de porc senglar, el colomí de la Torre del Visco o el rèmol gratinat amb salsa tàrtara.

I un últim valor afegit (*last, but not least*) el constitueixen els magnífics esmorzars en la mateixa cuina, on pots menjar els ous ferrats de les gallines del corral de la torre, un exquisit pènil de Terol o les mermelades casolanes procedents dels boscos i els arbres fruiters de l'Alt Matarranya.

La Torre del Visco
(Fontdespatla)

Tel.: 978 769 0 15

Fax: 978 769 116

torrevisco@hotmail.com

Preu per habitació doble en règim mitja pensió: des de 186 euros

Art i solidaritat al bressol del Matarranya

■ Josep Puche

JOSEP PUCHE

JOSEP PUCHE

Art per a tothom («Arte para Todos») és el títol que les dues responsables de l'Antiga Fàbrica Noguera, de Beseit, han triat per a la mostra col·lectiva de 26 autors i autores que s'exposa en esta Galeria singular fins al proper març. Des del poble que veu nàixer el riu Matarranya, la ceramista Dominique Goffard i la pintora Gema Noguera, les ànimes de la sala, s'han proposat desfer el tòpic que art i elitisme van junts de la mà. Amb l'exposició en cartell, a més, demostren que una Galeria pot ser un espai idoni per promoure valors com la solidaritat.

«Arte para Todos», inaugurada al desembre, respon al doble objectiu de difondre la creació artística i d'ajudar els més necessitats. Noguera explica que van programar la mostra per a final d'any perquè «encara que hauria de ser un valor de cada dia, la solidaritat està més arrelada quan arriba el Nadal».

Amb la voluntat solidària, la pintora i la ceramista van proposar a diversos artistes, la majoria consolidats com a professionals, que exposaren la seua obra a la Sala i triaren, cadascun, quins treballs volien donar com a ajut desinteressat. «Entre tots, vam decidir que la

destinatària del fons fora l'UNICEF», comente Goffard, qui afegix que «vam contactar amb la Delegació de Saragossa; es van interessar de seguida per la idea i nos van ajudar molt a organitzar la mostra».

L'exposició acull tota mena de manifestacions artístiques, des de l'escultura fins a la fotografia, passant pel dibuix, la pintura, el gravat o la ceràmica. L'origen dels artistes és tan divers com les tècniques i materials: predominen els aragonesos i catalans, però també hi exposen autors vinguts de l'Argentina, Suïssa, Holanda i Alemanya. Els preus, fent honor al títol de la mostra, són tan variats com autors i obres, i s'adapten a tots els pressupostos.

A final de gener, les dues responsables de l'Antiga Fàbrica Noguera estan satisfetes del resultat de «Arte para Todos». Així, Noguera destaca que «hem vist recompensat el gran esforç de muntar una exposició amb vint-i-sis creadors». Goffard puntualitza que «cap dels participants no ha posat pegues; tot i comptar amb persones que exposen a sales de gran prestigi, ningú no ha volgut sobresortir per damunt dels altres».

«Arte para Todos» és la tercera mostra de la Galeria Antiga Fàbrica Noguera, després d'obrir, el 30 de juny passat, amb les escultures de Paco Morales (Deltebre) i de continuar amb una exposició compartida per la pintora Natàlia Lainez (Saragossa) i els treballs de *patchwork* de diverses autores, entre elles les mateixes Noguera i Goffard. Les dues promotores d'aquesta iniciativa artística i social tan poc usual en pobles de 700 habitants es mostren gratament sorpreses per l'èxit de la sala –tenen exposicions trimestrals programades fins a final de 2003–, que atribueixen a «la singularitat del local i de l'entorn, a la cura amb què tractem

artistes i obres i a la voluntat de fer arribar l'art a tothom».

A més de funcionar com a Galeria, l'Antiga Fàbrica Noguera –c/Arrabal del Pont, s/n– acull presentacions de llibres, passis audiovisuals i actuacions musicals; també s'hi fan projectes d'interiorisme i decoració i s'hi imparteixen tallers artístics. L'oferta se completa amb una petita biblioteca, d'accés lliure, especialitzada en temes relacionats amb els Ports de Beseit i el Maestrat. El telèfon és el 978 85 02 95. L'adreça de correu electrònic i la pàgina web són: fabricanoguera@wanadoo.es i www.seramat.net/fnoguera

JOSEP PUCHE

Grans esperances

Dissabte 29 de desembre vam celebrar l'assemblea general de l'Associació Cultural del Matarranya a les escoles de Torredarques. El lloc es va triar, entre altres coses, per poder assistir després al concert que el grup (ara ja quartet) Túrnez&Sesé oferiria l'església de Sant Bernat com agraïment a l'acolliment i inspiració que la gent i el paisatge de la vila proporcionava al grup.

L'assemblea, com sempre, va ser molt gratificant. Una de les coses més positives ha estat l'augment espectacular d'associats (ja en som prop de 300), cosa que proporciona un gran recolzament i legitima les actuacions en el camp cultural de l'ACM. Una dada curiosa és que alguna de les noves incorporacions va decidir-se a associar-se precisament arrel de llegir certs manifestos repartits per Vall-de-roures, els quals negaven la nostra realitat cultural i escampaven falsedats i estranyes invencions. Eixe ha seguit el detonant que ha fet que algunes persones s'impliquen més activament en la defensa de la identitat del Matarranya i de la Franja en general.

Un altra de les bones notícies és l'aparició de noves veus en la nostra literatura, nous creadors que es decideixen a escriure en català. Veus de la Codonyera, d'Arenys o Mont-roig, que continuen eixamplant la considerable nòmina d'escriptors franjolins que trenquen l'analfabetisme que, des del poder, ens han imposat al llarg dels segles.

Grans esperances, doncs, pels que volem que aquesta terra vague endavant, vencent l'ambient uniformitzador que en estos moments vol asfixiar-nos.

Carles Terès

El dinosaure de Pena-roja tindrà «casa» abans d'acabar l'any

■ Lluís Rajadell

El museu de la ruta juràssica Dinòpolis de Pena-roja s'inaugurarà a finals d'enguany, segons les previsions de l'Institut Aragonés de Fomento (IAF), organisme dependent de la Diputació General d'Aragó promotor d'est ambiciós projecte. Les obres podrien començar el proper mes de març. L'Ajuntament ja ha fet la cessió dels terrenys a l'IAF i ha resolt els tràmits administratius per a poder acometre est projecte, que animarà l'activitat turística al poble.

Fernando Fernández, de l'IAF, afirma que el procés més complicat del projecte, la tramitació administrativa de l'Ajuntament, està ja resolt i el concurs per adjudicar les obres ja es va convocar a finals del mes de desembre de 2001. Al febrer es decidirà l'empresa constructora i es podran començar a fer les explicacions per a edificar. És, llevat de la seu central de Terol capital, el projecte més avançat de tota la ruta amb el de Galve.

El principal atractiu d'est museu estarà una espectacular reproducció a tamany natural del dinosaure que va ser descobert a Pena-roja a finals de 1996. El descobriment casual d'un gran fèmur petrificat a la superfície va permetre aprofundir per a desenterrar l'esquelet quasi complet de l'animal des dels malucs enrera. Una de les característiques més importants dels fòssils era que estaven articulats, és a dir en la posició que formaven part de l'esquelet.

A més de la reproducció del dinosaure, d'una espècie desconeguda fins ara i batejat com Tastavinsau, es podran veure al museu de Pena-roja els fòssils originals desenterrats a l'hivern de 1996-1997 per un grup de

Alguns dels ossos fossilitzats del Tastavinsau després de la seva restauració

paleontòlegs de la Universitat de Saragossa. Algunes de les peces, encara en procés d'investigació científica, tardaran encara un o dos anys en arribar a la seu definitiva.

Les obres del museu tenen un pressupost de 0,4 milions d'euros (70 milions de pessetes), una quantitat a la que cal afegir el cost dels continguts de les exposicions i l'equipament. Una de les actuacions més costoses ha estat la neteja i restauració dels setanta ossos fossilitzats desenterrats. Després, basant-se amb est descobriment, els paleontòlegs

han construït les reproduccions exactes de totes les peces i han imaginat com eren les parts del dinosaure que no s'han trobat. Amb tot això s'instal·larà al museu la rèplica a tamany natural i en posició aixecada sobre les potes de darrere del Tastavinsau —el dinosaure s'aixecava per a defensar-se dels predadors i media llavors 12 metres d'alçada—. Els veïns de Pena-roja i també molts visitants estant desitjant poder veure aquesta magnífica mostra de com eren els animals que poblaven la comarca fa 110 milions d'anys.

De pàrquings i d'accents

El director de *La Voz del Bajo Cinca*, José L. Salinas, cunyat del president de la FACAO, mortifica sorneguerament, des de la refundació del periòdic, en editorials, articles, seccions –CHISMO–, tot allò que li sona a català, i actua com un baluard defensiu de l'orientaragonès. No té el Batxillerat, –pot desmentir-me, si pot–, i, amb aquest fat cultural, se salta a la torera la RAE, la Universitat i la Filologia. Així, en el número 1.128 de *La Voz*, ix una foto d'un cartell, on posa: AJUNTAMENT DE FRAGA. PÀRQUING MUNICIPAL i pontifica que: A) «PARKING» és un anglicisme admès en espanyol i no porta accent. B) «PÁRKIN» sí que està admès en espanyol. I remata, dient que no ha trobat la paraula al diccionari Canigó.

El Sr. Salinas no s'entera que el cartell està en català i no en castellà i, per tant, està ben accentuat. Que, PÁRKIN, no apareix en el diccionari de la RAE (2000). Que, per veure si està correcta una cosa escrita en català, s'ha de consultar el diccionari català i no l'espanyol. Elemental, estimat Watson! I que si no l'ha trobat, consulte al diccionari normatiu, Fabra on sí que hi consta i tal com apareix en el cartell El Sr. Salinas, que poc abans afirma que «alguns del nostres insignes municipals o no l'legan o se pasan», no es que es passe... és que «no l'legan».

Josep Galán

El Baix Cinca aspira a ser programa Proder

La comarca ha presentat ja l'estudi de sol·licitud a la DGA

■ **Jaume Casas**

El Centre per al Desenvolupament Integral del Baix Cinca –CEDER Baix Cinca– va presentar el passat mes de novembre a la DGA la candidatura d'aquesta comarca al Programa Operatiu de Desenvolupament i Diversificació Econòmica de Zones Rurals, PRODER.

El programa planteja com a principals objectius la diversificació de l'economia del Baix Cinca, la valorització de la producció agroalimentària local, la projecció de la imatge i la identitat territorial del Baix Cinca a l'exterior, la generació i consolidació de llocs de treball local; la captació d'inversions, i el generar dinàmiques de canvi en la població. «Es tracta, en definitiva, –com va explicar José Antonio Angulo, coordinador tècnic del projecte– de diversificar l'economia local, aconseguint generar economies alternatives al sector agropecuari». El programa planteja una inversió de 3.500 milions de pessetes en sis anys, dels quals 1.200 vindrien via subvenció amb càrrec al programa PRODER. Amb aquests fons es pretén posar en marxa projectes de formació, millora de la transformació i comercialització de productes agraris, foment del turisme rural i artesanat, i protecció del medi ambient en connexió amb la conservació del paisatge i l'economia agrària i forestal, així com la millora del benestar animal.

En l'estudi on es presenta un diagnòstic de la comarca, es remarca la seua posició estratègica, pròxima al potent mercat català, un menor índex de despoblació que a la resta de la Comunitat Aragonesa, la gran

Presentació pública del projecte PRODER al Palau Montcada de Fraga

producció frutícola de la zona, així com la presència d'indústries rellevants, i una capital de serveis com Fraga. «Malgrat eixa bona situació –assenyalava en la presentació Angulo– la comarca presenta deficiències, principalment la seua situació perifèrica a Aragó, i una economia poc diversificada, amb forta concentració productiva en els sectors frutícola i porcí. A més, cal destacar que és la comarca d'Aragó amb una menor subvenció per ocupament agrari, sense ser la comarca amb major valor de la seua Producció Final Agrària».

Per pal·liar aquesta situació, el programa pretén actuar sobre sectors alternatius com el turisme rural «pràcticament inexistent a la comarca» amb un programa específic per a Mequinesa i la promoció de jaciments com ara el de Vil·la Fortunatus, sendes, rutes culturals, etc. En aquesta línia es preveu un pla de formació que contempla la figura dels agents de desenvolupament local i cursos específics i sectorials de preparació.

La presidenta del Grup d'Acció Local, María José

Fontanet, no ha amagat que és difícil que arribe a aquesta comarca un dels cinc programes PRODER que hi ha previstos a Aragó, «tenint en compte la gran requesta que hi va haver i la tradicional fama de rica que té aquesta comarca, tot i que el fet que el Baix Cinca no haja rebut mai un programa de la UE ens puga afavorir».

Malgrat això considera que «l'estudi que s'ha realitzat no serà un treball inútil, ja que les institucions comarcals i municipals disposen d'una bona eina de treball per tal d'establir polítiques de futur».

Per al president de la Mancomunitat del Baix Cinca, Francesc Tejero, «aconseguir un programa europeu era un dels tres grans objectius d'una comarca que, no obstant la seua bona situació, té carències que limiten les seues possibilitats de desenvolupament».

El president de l'Associació Interprofessional del Baix Cinca, José Portolés, va destacar «la importància d'aquest programa per dinamitzar una economia com la nostra, que comença a donar signes d'estancament».

Amagar el cap sota l'ala

■ Josep San Martín

L'IES JR Sender és un dels instituts de Fraga

Em voldria referir avui a la tebiesa amb què afrontem alguns aspectes que afecten seriosament el futur dels nostres joves:

El març del 2000, l'Ajuntament de Fraga es va gastar uns diners en la realització d'una enquesta entre els alumnes dels IES de Fraga sobre drogedependències.

Tot i els minsos resultats que se'n filtraren al públic, se'n

desprenia una situació especialment alarmant. Malgrat tot, els mesos han anat passant sense que es vegi una acció decidida per buscar les causes i posar-hi remeis.

Aquest misteriós silenci ha fet que ni tant sols es coneguïn «a fons» els resultats i molt menys les conclusions de la citada enquesta –les dades publicades, només informaven dels resultats de 9 de les 104

qüestions plantejades als enquestats, un percentatge prou esquitit–.

Segurament els responsables pensen que és més oportú allò «d'amagar el cap sota l'ala» i «qui dia passa, any empeny». Perquè un no voldria pas pensar que hi pugui haver certs poders fàctics o algun negoci emblemàtic de Fraga que arribin a condicionar les decisions del nostre Consistori en un tema tan candent. Tampoc voldria imaginar-me que els qui guarden tan curosament aquesta informació hagin pogut prendre por d'ensenyar la crua i nua realitat dels nostres joves i prefereixin ignorar els resultats, no fos que la seva publicitat provoqués alguna mena de revulsiu especialment en els pares –un altre grup que sembla haver abdicat de moltes de les seves responsabilitats esperant que els ho solucionin tot les autoritats–.

Algú, molt ben relacionat, em deia que era preferible que

el jovent del poble passi la nit dels caps de setmana al poble, sense posar la pell en perill per aquestes carreteres, encara que calgui fer certes concessions... (i esdevenir un dels caps i casals del consum de drogues –el contingut del parèntesi l'afegeixo jo–).

Potser el preu que caldrà pagar, dintre d'uns anys, serà el de trobar un sector important de la nostra població sotmesa a les neurosis, ansietats i depressions que pot dur aparellat, a llarg termini, el consum d'algunes de les substàncies que avui es consumeixen descontroladament i sense cap mena de campanya informativa seriosa...

Però llavors ja ho arreglaran, si poden, els qui governin o els centres de salut ja hi procuraran remeis o ja ho patiran les famílies i ho pagarà tota una generació... Mentre tant seguim *amagant el cap sota l'ala*, que es viu més feliç sense aquestes preocupacions.

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Campanya d'informació lingüística

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA engegarà aquest primer quadrimestre de l'any una campanya d'informació lingüística. L'objectiu de la proposta és el de donar a conèixer aspectes bàsics del català en particular i de les llengües en general. Pel que fa a la llengua catalana, la campanya se centrarà en la problemàtica que pateix la nostra llengua a la Franja; i en relació amb el segon aspecte, se seleccionaran temes que ajuden a aclarir els conflictes lingüístics que pateix el català a l'Aragó. Aquests seran tractats des de diferents punts de vista: polític, cultural, psicològic, etc.

Per això, s'editaran un sèrie de fulls informatius i es distribuïran casa per casa per tots els pobles catalanoparlants de la comarca del Baix Cinca: Fraga, Mequinensa, Saidí, Torrent i Villella. El primer d'aquest, elaborat com un qüestionari (pregunta-resposta), se centrarà en explicar els conceptes de *llengua, dialecte i parla*.

Conferències a entitats de Fraga

A més, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA va acordar en assemblea ordinària del passat 27 de gener oferir a diferents

entitats conferències o tallers. Per una part, s'ha programat per aquest primer quadrimestre la realització d'un recorregut pel casc històric de Fraga adreçat a la Llar del Pensionista i a càrrec de l'historiador Ramon Espinosa. Aquest és un dels autors del llibre *Quadern de notes sobre l'urbanisme històric de Fraga*, editat per l'Ajuntament de Fraga amb una versió en català feta amb la col·laboració de l'IEBC-IEA.

Llei de Llengües d'Aragó

Per últim, cal destacar que l'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA també va aprovar en l'assemblea ordinària promoure conjuntament amb l'Associació Cultural del Matarranya i els Consells Locals de la Franja un manifest de regidors aragonesos que reivindicui la necessitat de desbloquejar el tema de la Llei de Llengües d'Aragó, actualment aturada. Per això, s' està preparant una jornada de reflexió per al proper 24 de febrer a Mequinensa que aplegarà desenes de regidors de tota la Franja. Amb aquest acció es pretén actualitzar el tema en els mitjans de comunicació d'Aragó.

Pep Labat

La Vallcorna, entre l'estepa i el bosc

■ David Badia

El barranc de la Vallcorna és una vall de fons pla situada dins de la Depressió Central de l'Ebre, que naix a la Serra d'Alcubierre per acabar a l'embassament de Mequinensa.

La seua formació, iniciada en el període pliocènic, és deguda als aports hídrics de les pluges, actualment poc persistents -316 mm/any- però torrencials, capaces d'excavar els materials sedimentaris, bàsicament calcàries i margues.

Si bé les seves porcions inicials, els Montnegres, es troben profusament conreades amb cereals d'hivern, el seu últim tram -Baix Cinca- manté un bon estat de conservació, com la resta del Vedat de Fraga,

també anomenat *Allà Dins* o, per extensió, Serreta Negra. Aquesta darrera porció, situada entre els 0° 2' long. E gr. i 41° 24' lat. N, manté una vegetació d'heterogeneïtat i excepcionalitat contrastades, com podrem constatar seguidament.

Les màquies i brolles dominants (Valcarreta)

Quan des de les planes de Candanos ens desplaçem en direcció a Casp veiem com els conreus i brolles estèpiques deixen pas a un paisatge més proper a la fisiognomia mediterrània forestal. Es tracta de màquies dominades pel coscoll (*Quercus coccifera*), el cambró (*Rhamnus lycioides*), i la mata (*Pistacia lentiscus*) als quals

s'afegeixen el ginebre (*Juniperus oxycedrus*) i la savina (*Juniperus phoenicea*) amb l'únic arbre de la zona, el pi blanc (*Pinus halepensis*).

Espècies aromàtiques

La distribució d'eixa màquia queda restringida als vessants obacs, ja que a la solana hi dominen les brolles de ginesta biflora (*Chronanthus biflorus*) i romera (*Cistus clusii*) amb algun peu de maleïda (*Linum suffruticosum*), amb altres espècies xeròfiles com el romer (*Rosmarinus officinalis*), el timó (*Thymus vulgaris*), la socollada (*Globularia alypum*) o la bufalaga tinctòria o matapoll (*Thymelaea tinctoria*).

Coscoll/Garric (*Quercus coccifera* L.)

ESTAMPES RIBERENQUES

La boira de l'eix transversal

■ Francesc Serés

La primera volta que vaig entrar a l'eix transversal va ser ara fa quatre anys, l'endemà de l'última inauguració (dic última perquè aquesta carretera ha estat una de les més inaugurades, gairebé s'han fet tantes inauguracions com quilòmetres té). Em vaig perdre. Era una nit de boira a la Plana de Vic, i hi havia uns indicadors que et conduïen cap a una carretereta estreta i mal asfaltada, envoltada de granges de porcs; vaja, que no sabia si estava a la Plana de Vic o a la de Lleida. Vaig entrar i eixir dues o tres vegades fins que vaig veure el primer indicador que em deia que ja estava a l'eix.

No ha estat l'única volta que he tingut aquesta sensació de desorientació. Sovint em demano si això que diuen que ha de ser la via que vertebrarà el país no ha estat més que un bluf i si, més enllà de revistes luxosament editades -de mala difusió i d'escassa lectura, tot sigui dit-, no ha estat un altre joc dels uns i dels altres. Uns volen comunicar les comarques que els són afins; els altres les dues ciutats que governen a part de la metròpoli, Lleida i Girona. Sempre els uns, sempre els altres. Com diuen els castellans, a buen entendedor... No obstant això, no es pot negar que aquesta via ha estat un èxit, que ha unit comarques veïnes i mal comunicades. Des d'ací m'afegeixo a aquests que proposen desdoblar-la.

Fins on es pot estendre aquest concepte de transversalitat, aquesta unió? Fins a la Franja? Crec que sí. Fraga i molts pobles de la rodolada, a través de la Nacional II, així com el Torricó i pobles del voltant amb la N-240 queden molt a prop de comarques que mai haurien d'haver estat llunyanes, el Solsonès, el Bages, el Berguedà, Osona, la Selva i d'aquí a Girona i a l'Empordà. És bo veure com la gent de moltes d'aquestes comarques pren un interès per tot el que succeeix a la Franja i, no cal dir-ho, molt més interès que el que mai s'ha mostrat des de Jaca, des de Daroca o des de la mateixa Saragossa, què hi farem? Que no ens desorienten...

Cal recordar a més, que hi ha altres carreteres que també ens fan de pont, la que baixa des de Fraga cap a les comarques tarraconenses i que ens descobreix que el riu també ha estat un autèntic eix transversal. Teniu al cap els pobles dels personatges que surten a *Camí de Sirga*? Evidentment, Mequinensa i Faió, però també Flix, Ascó, Miravet, impensable els uns sense els altres com impensable és el Baix Cinca sense el Segrià o una Ribagorça sense l'altra.

No ens sentisquem perduts, encara que ens posen boira, hi ha massa coses que ens uneixen. La prova més evident són les nombroses traves que es posen a totes i cadascuna de les iniciatives que es volen tirar endavant. No creieu que es prenen massa molèsties, que posen massa boira? Amb aquests canals de comunicació no és estrany que no s'aprovin les lleis de llengües, que cada nova proposta susciti recels de tota mena. No obstant, crec que a la llarga tot això no ho podran aturar cap dels polítics que en les Corts poden tirar enrere les lleis, perquè seguirem anant a Berga i a Manresa, baixant cap a Flix, anant a Mollerussa, treballant a Lleida, com sempre, travessant la boira.

Mary Zapater i Josep Masagué, fundadors de *Fogaril i Calaixera*

«Volem recollir el testimoni de la vida, la

Fogaril i Calaixera és una revista de periodicitat mensual que s'edita a Fraga des de 1996. No és redundant dir que la revista és una empresa familiar, ja que integren l'equip que la porta a terme la Mary Zapater, l'encarregada del treball de camp i la redacció, el seu home, Josep Masagué, que en fa la maquetació, i les seues do filles, la Maria José Masagué, que en pensa el disseny, i la Carme Masagué, que s'encarrega que hi haja els punts sobre les is, és a dir, que corregeix i fa l'assessorament lingüístic. En aquests gairebé sis anys de vida, aquesta publicació fragatina ha recordat, entre altres coses, l'arribada del telèfon a la capital del Baix Cinca, els successius equips de futbol que l'han representat, les diferents sales de cinema que hi han obert i tancat les seues portes i diverses històries familiars, sempre des del testimoni dels seus protagonistes. L'any 1997, *Fogaril i Calaixera* va rebre un dels premis «6 de novembre» a la normalització lingüística que atorga anualment l'Institut d'Estudis del Baix Cinca. Després d'unes vacances circumstancials, amb el nou any *Fogaril i Calaixera* tornarà a veure la llum.

P: Què us va fer pensar que una publicació d'història de la vila de Fraga podria funcionar?

R: Ens feia goig d'editar una revista. Vòllem traure a la llum i deixar constància escrita de material d'antropologia que havíem anat arxivant quan treballàvem a Ràdio Fraga i que anem ampliant amb entrevistes personals a mesura que anem abordant els diferents temes.

P: Per què vau donar aquest

nom a la vostra revista?

R: El *fogaril* representa les històries i els contes que s'expliquen al voltant del foc. La *calaixera* era fins no fa gaire el moble més important de la casa, on es guardava l'aixovar; en el nostre cas, la *calaixera* seria la nostra revista, en què volem emmagatzemar la memòria col·lectiva del nostre poble, que és un dels béns, encara que intangible, més valuosos que tenim.

P: Una manera de posar la cultura en conserva, potser?

R: Sí i no. Hi ha maneres de viure que han desaparegut i que volem senzillament deixar-ne constància i reproduir per al record, que sempre agrada. Però la cultura ha de ser una cosa viva, i pensem que conèixer el nostre passat ens pot ajudar a interpretar millor el nostre present.

P: Per què incloeu articles en català i castellà i en diferents modalitats de català?

R: Pel que fa al català, fem servir la llengua més normativa per a les explicacions de caràcter general, quan és la revista que parla, encara que intentem que sone a català de Ponent i no a barceloní. Quan intervenen els nostres entrevistats, intentem reproduir al màxim la seua manera de parlar (sense perdre de vista quin és el nostre referent per a la llengua escrita, això sí), perquè volem deixar constància també d'una manera de parlar i, sobretot, perquè pensem que és una manera de conservar més l'esperit del que s'ha dit i de la persona que ho ha dit. També tenim una secció, la «Faldria», que és un reflex humorístic de situacions passades que aprofitem per recollir paraules que han caigut en desús. Lamentablement no hi podem reproduir

Mary Zapater

el «xantet» característic de la nostra gent gran. Incloem articles en castellà perquè no podem oblidar que la immensa majoria dels nostres lectors han tingut una formació escrita en castellà, i creiem que alternar articles en català i castellà o fins i tot alternar les dues llengües dins d'un mateix escrit ens pot ajudar a arribar als nostres lectors, donant normalitat al català escrit però fent alhora assequible a tothom la lectura de la revista.

P: Com valoreu la resposta que heu tingut entre els lectors fragatins, ara que ja fa cinc anys que ix *Fogaril i Calaixera*?

R: Estem contents de la fidelitat tant dels compradors com dels subscriptors de *Fogaril i Calaixera*; ens fa molt contents

que ens diguen «mos guardem la revista». També estem molt agraïts als nostres col·laboradors anunciants, i als llibreters i quiosquers per la difusió que fan de la nostra publicació.

«Volem emmagatzemar la memòria col·lectiva del nostre poble».

P: Trobeu que les institucions locals i autonòmiques són prou sensibles a aquesta mena d'iniciatives?

R: De moment no els hem demanat res perquè com som una revista casolana hem pogut

gent i les tradicions de Fraga»

anar fent amb l'ajuda dels nostres col·laboradors i subscriptors.

«Al monestir de Sixena hi van viure com a masovers una família de fragatins».

P: Quines línies de treball teniu encetades?

R: A banda de les seccions més o menys fixes, com l'«Acaminant», en què fem una passejada virtual pels carrers de Fraga recordant les famílies que hi van viure o que encara hi viuen, dediquem la revista de mesos determinats a ampliar i difondre els nous coneixements que anem adquirint a propòsit del tema de la Guerra Civil, del vestit típic, de la producció i comercialització de figues, de les diverses rondalles fragatines, de la història del futbol a la nostra ciutat... La consulta de l'Arxiu Municipal ens suggereix sempre nous temes sobre els quals treballar, com les sèquies, les mines o la qüestió del litigi sobre el Mont de Fraga. Igualment, les paraules dels nostres informants ens desvetllen la curiositat per saber més sobre algunes qüestions o ens descobreixen nous temes que pensem que poden interessar a la població fragatina. Un dels nostres objectius, també, és elaborar un bon arxiu fotogràfic de tot allò que anem publicant.

P: Heu pensat ampliar els vostres continguts a la comarca?

R: No, perquè tampoc donem a l'abast, però si ens arriba un tema que pensem que també pot tenir cert interès o que té alguna relació amb Fraga treballarem per difondre'l. Hem tractat, per exemple, al llarg de tres números, el monestir de Sixena, per l'actualitat del tema de la propietat dels béns eclesiàstics i perquè una família de fragatins hi van viure com a masovers. Vam traçar la biografia del pare Cazador, torrentí d'origen que va adquirir renom internacional com a estudiós de la meteorologia des del col·legi de Sant Julià de Vilatorrada, a la Plana de Vic. I també vam acudir a Torrent amb motiu del monogràfic sobre la indústria de l'esparg, perquè mentre elaboràvem la biografia del pare Cazador, vam saber que a Torrent encara hi sobreviu la

«La consulta de l'Arxiu Municipal ens suggereix temes sobre els quals treballar».

motada l'Espartenyer.

P: El darrer número extraordinari del Dia de la Faldeta el vam publicar a color. Serà de colors *Fogaril i Calaixera* a partir d'ara?

R: No; només en aquells números, com l'extraordinari dedicat al vestit típic, que publiquem cada any pel Dia de la Faldeta, en què el detall de color resulta especialment vistós i fonamental.

C.M.Z.

RAMON MESALLES

Marià Galindo

Amb motiu del centenari del començament de les excavacions del poblat ibèric de Sant Antoni de Calaceit, ben segur que es tornarà a parlar dels homes del «Boletín». Aquests eren un senyors que, a principis del segle XX, es van interessar per la història i el desenvolupament del nostre país i que van tenir com a principal mitjà d'expressió el *Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón* (BHGBA).

Un dels personatges més desconegut d'aquest grup és l'advocat i historiador Marià Galindo i García. Va nèixer a Calaceit el 15 d'abril de 1873 i era fill de Josep Galindo i Vidiella, general de l'exèrcit carlí i president de la Diputació General d'Aragó, i d'Anna María García i Moix. Llicenciat en Dret i Filosofia i Lletres a la Universitat de Saragossa, aviat es traslladà a Tortosa on es casà amb Josefa Llorca i Ferreres.

L'any 1900 guanyà un premi en els Jocs Florals d'Alcanýs per un treball d'història sobre aquesta ciutat. En 1913 publicà el llibre *Guerra Civil en Tortosa y su comarca en los años 1461 a 1466* i en 1915 *Visitas de Reyes a Tortosa en los siglos XIV y XV*. Va estudiar la història del monestir de Benifassà i els seus abats publicant els treballs a la revista *La Zuda* de Tortosa.

Va ser membre de la Academia Jurídico-Literaria Aragonesa i acadèmic corresponent de les Reales de la Historia de Madrid i Bones Lletres de Barcelona.

Va deixar una bona quantitat de treballs per publicar, principalment sobre Tortosa i la seua comarca al segle XV. És considerat com l'historiador oficial de la Tortosa del segle XV.

Marià Galindo va morir jove, als quaranta-tres anys, el 15 de març de 1917.

Joaquim Montclús

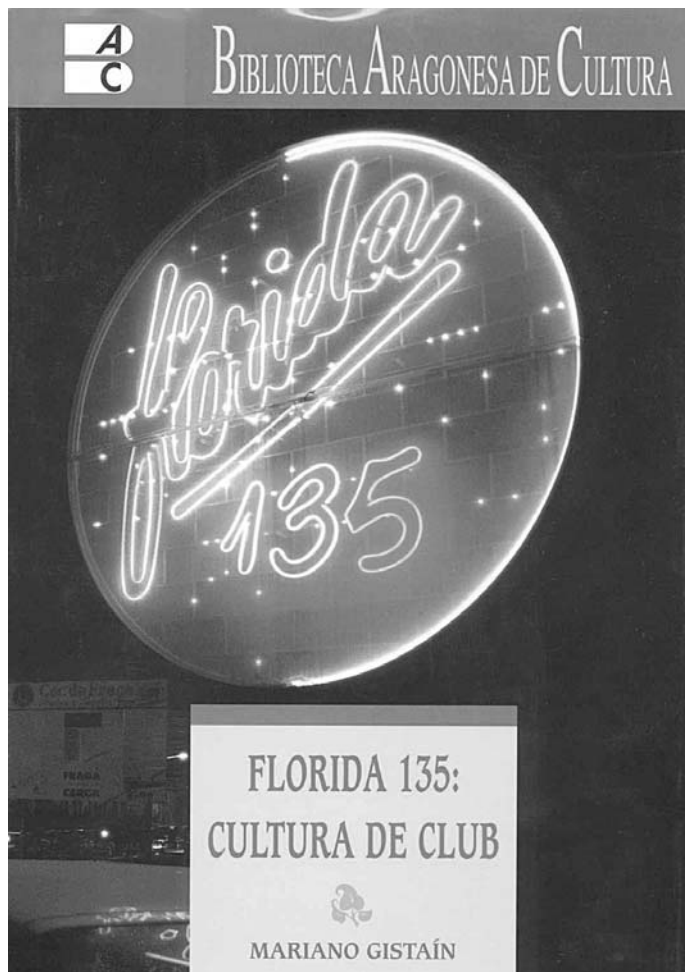
Florida 135: cultura de club

■ Josep Galan

En el marc de la Biblioteca Aragonesa de Cultura de la Institució Fernando el Catòlic i editat per Ibercaja, el periodista i escriptor Mariano Gistaín Vidal, barbastrenc, ens ha fet un regal, per a mi inesperat, en forma de llibre, el títol del qual encapçala el present article. I dic inesperat perquè, pensant-me trobar amb una obra més modesta i simple, m'he trobat, ben al contrari, un mosaic complex, indescriptible i meravellós per la polí cromia d'esdeveniments i personatges, mesclat amb una allau de música, tot al voltant de la macrodiscoteca Florida 135 de Fraga i, sobretot, de la família Arnau Durán, ànima d'aquesta, si se'm permet, catedral de la música moderna.

I és que els conceptes que s'hi inclouen, com ara els de música *house*, *tecno*, *hardcore* i d'altres, deixen envellits el *soul*, el *funk* i el *tecno-pop*, i a mi, a mi personalment, enamorat de Txaikowsky, també em deixen envellit, tot i que no tant per a que em *sonin* allò de *màquina* i allò de *bakalao*. El problema és que em sona més Machín que el dj' Jeff Miles. Què en farem!

Quan aquest estiu, Mariano em va cridar per mantenir una petita entrevista amb ell, arran de la qual em va demanar que fos el seu *cicerone* entre la *fauna musical fragatina*, em vaig fer a la idea que el que volia era escriure una simple biografia dels Arnau a través de les Orquestes Dorsey i River i de la disco, de la disco que jo he conegut, no la d'ara. Així que el vaig introduir en el cercle de músics de les orquestres esmentades. Mariano, la seua filla i jo vam passar unes bones estones recordant vells temps

amb el so Ramon, amb Valero, amb l'alcalde de Faió, a través dels quals va arribar a Jesús i el so Rué, tots dos perterits recentment. El restaurant Casanovas, el bar Cha-Cha foren els llocs de reunió. Un dia d'aquest estiu el vam dedicar a Mequinensa. La tarda amb Jesús Moncada, pel castell, on vam coincidir amb l'Artur Quintana, la seva esposa i l'Hèctor Moret quedarà per sempre marcada, gràcies a

aquest llibre. Només un quedar: vaig parlar molt, tal volta massa...i ell m'ho va gravar tot. Marianoooo! Això s'avis, home! Fins ara, jo tenia entrada gratuïta a la Florida, si volia. Pepito, l'amo, exalumne meu i els seus pares, amics meus també, més d'una vegada m'han convidat a gaudir d'una vetllada de jazz a la pista d'estiu. Va de broma. Gràcies pel regal del teu llibre, Mariano.

El Torricó recull en un llibre les imatges de la seva història de 1910 a 1970

■ Anna Enjuanes

Abriendo el álbum es el títol del llibre que recull les imatges de la història del Torricó des de 1910 a 1970. Al llarg de les més de 140 fotografies permet «recordar moltes coses als majors de 50 anys i conèixer moltes altres als menors d'aquesta edat sobre el seu poble» com va assenyalar l'alcalde, Salvador Plana, en l'acte de presentació.

El llibre va començar a tenir color fa un parell anys quan des de l'àrea de Cultura de l'Ajuntament es va començar a recollir fotografies entre els veïns, però l'esforç final va ésser durant l'any passat. «Vam aprofitar els dissabtes de l'estiu, i en lloc d'anar a la piscina vam estar treballant amb el llibre, que va ésser molt positiu per la convivència i la il·lusió que hi vam posar tots» va assenyalar Ana Domínguez, regidora de Cultura.

Durant tot l'any passat, Héctor Dalmau, Ana Enjuanes, Rosa Mª Marsal, Consuelo

Acte de presentació del llibre. D'esquerra a dreta, Juan Rovira, Salvador Plana i Ana Domínguez

Miralbés, Francisco Murillo i Juan Rovira van demanar la col·laboració de totes aquelles persones que podien tenir fotografies d'aquestes èpoques. «S'ha trucat a moltes portes, s'ha donat moltes veus, hem recorregut molts arxius fotogràfics d'Aragó, Catalunya i Madrid, encara que els resultats no van ésser els desitjats». Però gràcies a la col·laboració d'entitats i particulars es van poder recollir fotografies per completar el llibre. «Algunes una mica borroses, recuperades del baul dels records, però que són testimoni fidel del que és va viure».

El llibre ha estat editat per l'Ajuntament del Torricó.

Més de 200 escolars contribueixen a la repoblació de la Llitera

■ A.E.

Alumnes del Torricó plantant xops a la Cabanyera

Un total de 233 escolars de Primària i ESO dels col·legis de la Llitera han participat en la repoblació de la comarca. S'han utilitzat 651 arbres, una mitjana de tres arbres per alumne. El pi alzinall i alzinalls han estat les varietats més utilitzades, també s'han plantat altres

varietats més específiques per a cada població sol·licitades pels ajuntaments o pels propis professors com és el cas de litoners i de xipressos.

A tots els pobles de la comarca, s'han escollit zones de reforçament on hi passa molta gent passejant.

TOT ENSENYANT LES DENTS

El miracle de Sant Vicent

■ Ramon Sistac

Fa tres mesos vaig passar uns pocs dies a Pau (Bearn). A l'antiga capital del regne de Navarra vam analitzar, en un col·loqui internacional, la situació i perspectives de les llengües dites minoritzades o sense estat, en aquest racó d'Europa: catalans, aragonesos, occitans, bascos, gallecs, bretons... Alguna estona ens trobàvem uns quants davant una ampolla de vi de la terra i conversàvem animadament, cadascú en la seua llengua (excepte els bascos i els bretons). Ningú dels presents dominava a la perfecció set idiomes, però tots ens enteníem sense gaire dificultats.

La catarsi comunicativa que es produïa entre nosaltres recorda un episodi concret de la història de l'Església: el miracle de Sant Vicent Ferrer. Segons diu el dogma, aquest sant tan miracler viatjava pel sud d'Europa i pertot predicava en el seu català de València. I tothom l'entenia. Per al catolicisme, això és conse-

qüència directa de la inspiració de l'Esperit Sant. Així ho proclamava, de manera interessada, el 1780, Josep Marià Ortiz:

*És la llengua valenciana
llengua de l'Esperit Sant,
com se veu en este sant.*

Demà m'afaitaràs. Els estudis que la Dolors Farreny ha fet sobre els llibres de crims de la Paeria dels segles XV i XVI mostren que els testimonis declaraven cadascú en la seua llengua sense necessitat de traductor. I és que ningú no era conscient de parlar idiomes diferents. Senzillament, parlaven «romanç vulgar»; és a dir, la varietat col·loquial de la «llengua»: el llatí. Aquesta situació es començarà a invertir a partir del segle XVI, quan lentament anirà apareixent la consciència lingüística i, amb ella, les consciències nacionals diferenciades. Açò crearà una barrera importantíssima a la comunicació entre els parlants de les filles del llatí.

De la mateixa manera que dos no es barallen si un no vol, la gent s'entén quan té voluntat d'entendre's. Només cal un mínim comú compartit, i els parlants de les llengües romàniques ja el tenim d'entrada, especialment els anomenats «bilingües». Així sí: el vi de Jurançon hi ajuda.

Pujol, objecte de les crítiques de la CHA

■ Aleix Castellnou

RICARD SOLANA

Vista general de Roda d'Isàvena

Roda d'Isàvena ha acollit recentment una jornada organitzada per la Chunta Aragonesista (CHA) amb la finalitat de reivindicar el retorn de l'anomenat art de la Franja que els lleidatans i, per extensió, els catalans han segrestat, diuen, maliciosament. Es tractà, de fet, d'una reivindicació adreçada a l'honorable president

Pujol, a qui se li exigí el retorn immediat de les fins ara oblidades obres d'art de la Franja. A principis del mes de gener, d'altra banda, el nogensmenys honorable president de la CHA, Bizén Fuster, referint-se al Pla Hidrològic Nacional (PHN), afirmà que Pujol és un home del passat, que les seves idees estan caducades. Pujol és, doncs, al

punt de mira de la CHA, i li plouen bufetades –bé que no pas en sentit literal, és clar– a tort i a dret.

Les reclamacions de la CHA i les esgarrapades dialèctiques a la figura de Pujol són, certament, més que legítimes. Però en aquesta allau de crítiques i demandes hom només hi veu reflectida una visió simplista de la catalanitat i un desconeixement profund de la personalitat de la Franja. Per tant, abans que res, caldria preguntar-se: el president Pujol, encarna la nacionalitat catalana? Quan parlem de Pujol, parlem de Catalunya? I la CHA, té en consideració la personalitat de la Franja? La resposta a aquestes preguntes és un no rotund. Qualsevol solució raonable a aquests i d'altres litigis que puguin suscitar-se no pot eludir reflexionar detingudament sobre això. Fins ara no s'ha fet més que pura demagogia partidista.

La Festa del Tossino, una trobada d'interès turístic

■ A.C.

La localitat d'Albelda celebrà el passat mes de gener la Festa del Tossino, una de les jornades gastronòmiques i festives d'arrel tradicional més consolidades en aquest municipi. Per això, els organitzadors del certamen, els integrants de la Penya Lo Magré, en col·laboració amb l'ajuntament i algunes entitats empresarials, han volgut que la festa es declarés com a trobada d'interès turístic ostensible a tota la Franja.

La Penya Lo Magré va condicionar la Rambla d'Albelda i va possibilitar que més

de mil quilos de carn de porc fossin degudament preparats i degustats pels nombrosos comensals que van acudir a la cita. A més de les activitats pròpiament gastronòmiques, a Albelda es va poder gaudir d'una escenificació de la matança del porc tradicional i d'un mercat d'artesanía. I com a novetat més destacable de l'edició d'enguany, que és la que fa quinze, es va comptar amb la presència del músic i periodista gastronòmic Pere Tàpies, qui va encarregar-se de fer el pregó d'honor tot lloant les innegables virtuts del porc.

L'AUTOPISTA ELÈCTRICA

A *Temps de Franja* de gener apareixia un article meu sobre l'anomenada «autopista elèctrica». Darrera de aquesta moguda, hi ha la PLATAFORMA UNITÀRIA CONTRA L'AUTOPISTA ELÈCTRICA, constituïda per un grup de persones i entitats de dins i fora dels Pallars i la Ribagorça aragonesa, units per lluitar contra el projecte de línia d'alta tensió, «FRONTERA FRANCESA-GRAUS-ISONA». Els seus integrants treballem desinteressadament, i les despeses que generen les nostres activitats es financien amb la venda de samarretes, festes, donacions i loteria. Entre aquestes activitats destaquen una campanya de recollida de signatures que ja ha ultrapassat les 25000, xerrades, exposicions, acampades, marxas, caravanes de cotxes, etc.

També s'ha connectat amb representants polítics de Catalunya i Aragó per demanar-los la seua oposició al projecte, i s'ha integrat en la CELAT (Coordinadora Estatal d'Afectats per Línies d'Alta Tensió).

L'Autopista elèctrica és una línia de 400.000 volts que ve de França per connectar-se amb la futura línia Graus-Isona i que servirà per exportar electricitat francesa al Marroc. Quan Europa desmantelle les seves centrals nuclears ne construirà dues allà. És just obligar als països pobres a tenir tecnologies que nosaltres hem rebutjat?

Aquesta línia servirà perquè una empresa privada –REESA– faci el negoci del segle cobrant a totes les companyies elèctriques que utilitzin aquesta connexió internacional. Què hi guanyem nosaltres?

Enric Marquès

Inaugurat el Casal Jaume I de Fraga

■ Guillem Xacon

Després d'un any de rodatge aquest 26 de gener s'ha inaugurat el Casal Jaume I de Fraga, un espaiós i cèntric local en la capital del Baix Cinca i, alhora, el municipi més gran de la Franja de Ponent.

Dins de les terres de ponent el Casal Jaume I de Fraga s'uneix al pioner de Mequinensa (Baix Cinca) obert l'octubre de 1999 i al de Castellonroi (la Llitera) que començà a funcionar el juliol del 2000, així com al futur de Calaceit (el Matarranya). Ofereix diferents àrees dins el seu espai físic, que inclouen biblioteca, sala d'exposicions i concerts, sales de reunions, bar social i d'altres i, romandrà obert tots els dies de la setmana. Pel que fa al moviment cívic, el Casal agrupa col·lectius i colles de cultura tradicional, música, excursionisme, ecologia o feminisme, entre d'altres.

A l'acte d'inauguració, les importants dimensions del Casal no van ser prou per acollir als centenars de persones vingudes d'arreu la Franja i els Països Catalans. Entre la nombrosa representació fragatina es trobaven en Francesc Ricart, de la Junta Gestora del Casal Jaume I i Josep Galan, president de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca. Tots dos oferiren els seus parla-

Francesc Ricart, de la Junta Gestora del Casal Jaume I de Fraga lliura a Armand Samsó de l'Ajuntament de Salses la placa commemorativa de l'agermanament del Casal amb la vila nordcatalana

ments en la inauguració, juntament amb Carme Vidal en nom de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i Eliseu Climent, secretari general d'Acció Cultural del País Valencià.

De la Franja i de les terres de ponent en general vingueren tots els presidents de les entitats culturals existents, com ara Hipòlit Solé de l'Associació Cultural del Matarranya, Josep Maria Forné, d'Òmnium Cultural a Ponent o Ignasi Puente d'Acció Cultural de Ponent.

També cal destacar la representació de Catalunya Acord i el senyor Ermengol Pessola, que lliurà a la biblioteca del Casal la col·lecció completa de l'històric *Serra d'Or*.

També hi estaven presents i alcaldes i regidors de cultura de tots els municipis on existeixen Casals a la Franja.

Hi eren també representants de la Generalitat de Catalunya i el punt de curiositat el posava una jove de la universitat de Chicago que va assistir expressament per estudiar els Països Catalans.

placa commemorativa-, així com a Acció Cultural del País Valencià i a l'Ajuntament de Fraga.

Acompanyant-los, des de la Catalunya Nord, vingué el president del Casal Jaume I de Perpinyà, Josep de Calassanç.

En acabar els parlaments s'inaugurà l'exposició col·lectiva dels pintors fragatins i actuaren els Grallers 4x4 de les Terres de l'Ebre, l'Orfeó Nova Tàrraga i els cantautors ponentins Àngel Soro i Euria Ederra, acompanyats pels joves músics fragatins Josep Mesalles al saxo i Maria Mesalles a la flauta travessera.

Eliseu Climent acompanyat de Carme Vidal, representant de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i de Francesc Ricart, del Casal Jaume I de Fraga

L'agermanament

Sens dubte però, un dels moments més entranyables va ésser l'agermanament entre el Casal Jaume I de Fraga i la vila de Salses. Salses, l'extrem nord de les terres catalanes, era present amb quatre representants del seu ajuntament. D'ells prengué la paraula el senyor Armand Samsó, que, en acabar, lliurà uns obsequis al Casal Jaume I de Fraga –qui l'hi va entregar una

Casals Jaume I

La Diputació d'Osca premia la sensibilitat ecologista dels escolars de la Franja

■ Màrio Sasot

RAMON MESALLES

La Clamor

El passat 9 de gener, el president de la Comissió de Desenvolupament de la Diputació d'Osca, José María Morera, donà a conèixer el nom de les persones i entitats guanyadores dels premis «Félix de Azara», guardons que la corporació alt aragonesa atorga a projectes medi ambientals de col·legis, mitjans de comunicacions, iniciatives ciutadanes o enti-

tats sense ànim de lucre.

En categoria escolar, el primer premi del nivell infantil va ser per al col·legi «Francisco de Goya», de Vencilló pel seu projecte «Efectes positius dels arbres». En l'apartat juvenil fou premiat el projecte presentat per l'Institut Ramón J. Sender de Fraga titolat «El riu Clamor i la seua influència en la qualitat de l'aigua de Fraga».

Cadascú dels alumnes participants rebrà quinze mil pessetes en material escolar, i cada centre disposarà de 200.000 ptes. Per material escolar i equipaments.

Iniciatives ciutadanes

Dins l'apartat d'iniciatives ciutadanes o veïnals va resultar guanyador el Centre de Desenvolupament del Somontà, pel seu treball «Rius i riberes del Somontà», valorat en 500.000 pessetes. En aquest mateix àmbit el Jurat va concedir un accèssit de 250.000 pessetes a la Fundació per a la Conservació del Trencalòs, pel seu projecte «Coneix la Natura d'Aragó».

Entre les entitats sense ànim de lucre presentades, va guanyar el projecte «Lanaja, pionera en el reciclatge de paper» realitzat per la parròquia d'aquesta vila monegrina.

En el capítol de premis als

Mitjans de Comunicació, el primer premi (500.000 pessetes) va ser per a *Heraldo de Aragón* per la seua secció Zona Verde. El *Diario del Alto Aragón* obtingué un dels tres accèssits de 250.000 pessetes concedits, per la seua secció Aire Libre. Els altres dos foren per a les revistes *El Mundo de los Pirineos* i *Tierra*.

El Jurat que concedí aquests premis, que s'entregaran en un acte públic durant el mes de febrer, estava format per Josep Maria Morera com a president, els diputats regionals Gonzalo Lapetra (PAR), Antonio Romero (PP), i Alfredo Bretos (PSOE), la periodista Susana Deito, Fernando Alvira, director de l'Institut d'Estudis Alt Aragonesos, José Castañé, del Departament de Medi Ambient de la DGA, José Manuel Alonso del Departament d'Educació, i Enrique Sáez, de la Universitat de Saragossa.

El català entra a la web de turisme de la Diputació de Saragossa

■ Carles Terès. Redacció

Per mitjà de la publicació electrònica en aragonès *A Rebista*, hem pogut conèixer que des de la web de la Diputació Provincial de Saragossa s'ha creat una nova secció amb informació turística escrita en les tres llengües que es parlen a l'Aragó: el català, l'aragonès i el castellà. A més a més, la pàgina també s'ha traduït a l'alemany, l'anglès, el francès, l'italià i el portuguès, per a arribar al turisme estranger que visita aquest territori de gairebé 50.000 km² i dos milions d'habitants. En la versió catalana es pot consultar informa-

ció d'interès turístic de Saragossa i comarques, com ara la situació geogràfica de la zona, la gastronomia, l'oferta d'oci i una descripció de les principals poblacions de la regió.

Un esforç més que els responsables i tècnics de l'Àrea de Cultura de la DPZ fan des del seu àmbit per la normalització i la difusió de totes les llengües aragoneses. Des d'ací animem a que, dins d'aquesta línia, animem als responsables de les biblioteques locals dels pobles catalano-parlants de la província, les quals que depenen de la Diputació, a que

facen més adquisicions de llibres instrumentals (diccionaris, gramàtiques) i de creació i investigació en català, per

fomentar l'ús de la llengua escrita entre els seus habitants. www.dpz.es/turi/catala/turismo.html

GALERIA DE PERSONATGES

Ramon Roman Martínez
«Sóc admirador de Pompeu Fabra»

■ J.S.C

Ramon Roman Martínez, home que es considera ciutadà del món, va nèixer a Fraga. Els seus pares Antònia i Salvador, a més de dotar-lo del caràcter dels capricornis, li van donar dos germans –Salvador i José– i estudis fora de la localitat. Responent al seu aire afortunat, va començar el batxillerat a Lleida l’any 1936 i va passar, acabada la guerra, als escolapis de Sarrà on es va traure el Peritatge Mercantil i el Batxillerat. Enginyer Industrial per l’escola de Barcelona al 1954, exercí aquesta professió en el camp d’elà siderúrgia a Avilés i, més tard, al ram de l’automòbil al Prat de Llobregat.

Les seves inquietuds culturals i el munt de viatges fora de les nostres fronteres el portaren a dominar idiomes com l’alemany, anglès i francès. Més tard, cursà estudis de rus i d’àrab, i tradueix amb fruïció grec i llatí. L’última filologia en la qual es familiaritzà fou la catalana,

gaudint des de sempre de l’estil de Josep Pla.

L’any 1991 publicà un assaig sobre la URSS i, ara, prepara la seva tercera edició en una tirada reduïda. Encara que, abans d’aquest any, ja té publicacions en revistes tècniques en alemany a Alemanya, en castellà a Espanya i traduccions tècniques del rus al castellà.

Des de fa uns pocs anys, tot coincidint amb la seva jubilació, transcriu al català documents del llatí medieval i clàssic, motiu pel qual, en va fer una oferta a LA CASA DE FRAGA a Barcelona, d’uns documents referents als Hospitalers o Santjoanistes de la localitat de Torrent de Cinca. Aquesta associació, amb la col·laboració de l’Institut d’Estudis del Baix Cinca, van preparar una edició per l’abril passat, de la qual ja en van donar notícia.

Admirador de Pompeu Fabra, per la gran tasca de normalització de la llengua catalana,

manifesta el seu respecte als localismes dialectals, i reafirma la necessitat de conèixer la llengua mare, per gaudir d’una literatura tan intensa i extensa

que ha deixat. Un home de tal vàlua, i amb un esperit tan obert, estarem d’acord que cal potenciar-lo. Esperem donar aviat noves notícies culturals d’ell.

CRÒNIQUES TAGARINES

Foguerons a Gràcia

■ Esteve Betrià

Explica la memòria popular barcelonina, concretada en el testimoniatge de diferents habitants i visitants habituals de Gràcia, que la vespra del 17 de gener de 1993 un reduït grup d’estudiants universitaris mallorquins residents provisionalment a la capital de Catalunya es trobaren pels carrers de la xamosa exvila de Gràcia per festejar la diada de Sant Antoni. Aquells nostàlgics estudiants feren foc –un improvisat fogueró– al bell mig de la plaça del Diamant per escalfar cosos i ànimes i coure quatre botifarrons i torrar una mica de pa. Naturalment, els mallorquins convidaren a tan apetitós àpat, i a beure un aspre vi negre, a tota persona encuriosida que s’acostava a escoltar les gloses que els estudiants cantaven al voltant del fogueró. Així, com qui no vol la cosa, s’inicià una tradició de marcat caràcter rural al bell mig de la ciutat, una festivitat traspasada de manera espontània de la Mallorca profunda al cor de Gràcia.

En la nit del passat dissabte 26 de gener, se celebrà la desena festa dels foguerons de sa Pobla a Gràcia. Amb els anys, la cele-

bració s’anat «institucionalitzant» i expandint. Del petit fogueró improvisat i perillós de la plaça del Diamant s’ha passat a grans fogueres controlades a la mateixa plaça i a la veïna de la Virreina i a altres racons de Gràcia. Des de fa cinc o sis anys l’ajuntament de Barcelona a Gràcia, el Consell Insular de Mallorca, i altres estaments oficials mallorquins i barcelonins col·laboren en l’organització i aprovisionament de la festa. De la dotzena mal contada d’estudiants mallorquins i de la desena, també mal contada, de veïns de Gràcia de la primera celebració s’ha passat als milers d’assitents d’enguany i a les tones de llenya, botifarrons, carn adobada i pa torrat que es van consumir la nit del 26 de gener. En el camí de deu anys s’ha perdut una mica l’espontaneïtat de la festa. Però, què voleu que us diga, a mi encara em continua emocionant la celebració dels foguerons mallorquins a Gràcia. Potser perquè em recorda les santantonades del Mataranya o, tot escoltant les gloses mallorquines, la folia mequinesana de Santa Madalena, estira la cadena, que vindrà el butoni, viva sant Antoni que cada any l’espero amb candelletes. A més, els foguerons de Gràcia em fan pensar –cosa que també en passa passejant pels carrers de Barcelona la nit de Sant Joan–, que, malgrat la globalització amb què diàriament ens amenacen, encara es possible sentir, algunes nits a l’any –ai llas!, només algunes nits a l’any– la força ancestral de les arrels davall del paviment de la ciutat.

En el centenari d'en Jacint Verdaguer

■ Júlia Llambert

Enguany, el dia 10 de juny, farà cent anys de la mort d'en Jacint Verdaguer i Santaló a la Vil·la Joana, enmig dels boscos del Collserola, a Barcelona. Amb mossèn Cinto, com el poble sempre l'ha anomenat, moria un dels més grans escriptors –per no dir el més gran– en llengua catalana de tots els temps. Gran per la magnitud i qualitat de la seua obra: dos poemes èpics –*L'Atlàntida* i *Canigó*, un cant al descobriment d'Amèrica el primer i a la Reconquesta el segon–, una vintena de reculls poètics i mitja dotzena d'obres en prosa (llibres de viatges, rondallística, assaigs). Gran per haver sabut fer del català entre encarcerat i empobrit de la Renaixença un llenguatge ric, eficaç, dúctil i viu, a partir del qual han pogut sorgir autors com Maragall, Carner, Pla, Fuster, Espriu... I gran per la seua popularitat i difusió, fins a tal punt que no poques de les poesies verdaguerianes s'han convertit en veritables himnes o han esde-

vingut cançons populars.

Motius, doncs, perquè celebrem com cal aquest any Verdaguer tots els territoris que parlen la llengua del poeta, tant si és València, com Catalunya, les Balears o l'Aragó. Caldrà posar fil a l'agulla i endegar projectes que poden anar des de recitals i concerts de la seva poesia, conferències, articles a revistes i diaris, fins a concursos entre escolars o altres sobre temes verdaguerians, si més no.

Un altre camp és el de l'edició de textos verdaguerians, sobre el qual des de Catalunya s'està fent molt –tinc notícies d'una dotzena llarga de títols entre antologies, edicions i reedicions–, camp al qual nosaltres podríem contribuir publicant una antologia de textos del poeta referits al nostre país. Penso, entrant ja en el detall, en alguns fragments de *L'Atlàntida* i de *Canigó* sobre el Pirineu en general i les Maleïdes en concret, en la *Cançó del raier* i en diferents capítols en prosa d'*Excursions i viatges*, on

mossèn Cinto explica la seua impressionant ascensió a l'Aneto i ofereix nombrosos materials llegendaris del nostre Pirineu. I s'hauria de pensar en fer-ne una edició amb traducció a les altres llengües del nostre país, per a tenir tots així un bon tast de l'obra d'un poeta que, en descriure la seua visió dels del

cim de l'Aneto, escrigué en llengua d'Aragó «Més enllà viu... a la mateixa falda de la Maleïda, entre el Moncayo de blanca testa i el [Posets], l'aragonès, company del català en la temporada més hermosa de la nostra història».

Esperem que tot plegat siga aviat realitat.

SOM D'EIXE MÓN

Salses, la septentrional

■ Francesc Ricart i Orús

Jo no hi he estat encara, a Salses. Només hi he passat de prop, per l'autopista, des d'on he vist el castell imponent que serveix per indicar un punt d'agermanament entre Occitània i Catalunya.

El dia de la inauguració del Casal, del local del Casal Jaume I de Fraga, vaig tractar quatre persones que venien de l'extrem septentrional dels nostres països. Era el primer camí que per mi el nom esdevenia alguna cosa més que el primer mot dels quatre d'una cantarella *que avui ja és un poc nostra*: de Salses a Guadamar i de Fraga a Maó. I, mira, un es posa una mica sentimental, però, la veritat és que, seguint amb les paraules del Raimon, en conèixer les persones també coneixes i fas el país –sí, allò d'un país que ja anem fent.

El cas és que el senyor Armand Samsó, tinent d'alcalde del municipi de Salses i antic deportat a camps de concentració nazis, ens va explicar com els anava la cosa del monument que estan

construint des de fa 18 anys i que ha de presidir el límit –el septentrional, és clar– del territori que abasta la cantarella. Ens anuncia que el 23 de febrer en faran la inauguració; voldrà dir que s'hauran venut, o s'hauran comprat, totes les pedres que l'han de compondre perquè la gràcia haurà estat, justament, que s'haurà costejat per subscripció popular.

No digueu que la cosa, vull dir la porta en qüestió que serà el monument, no dóna per fer-ne bona metàfora.

Metàfores a banda, vam descobrir una gent, els amables visitants convidats, que amb humilitat i senzillesa ens van donar exemple i lliçó de perseverança històrica –des del 1659 que la ballen– i de la de cada dia –des de fa 18 anys– que potser són la mateixa cosa, de com una idea de pertinença serveix per nodrir unes aspiracions que un centralisme tan centralista com el centralisme francès no ha sabut doblegar del tot.

El 23 de febrer procurarem pujar a Salses i aportar caliu a la foguera que ha alimentat el forn on s'han cuit els maons que han fet pujar el monument, la porta d'entrada als nostres països, una porta per on hi ha de poder passar tothom, només cal una mica de voluntat de la que gasten els amics com l'Armand Samsó. Ah!, el senyor Samsó també ens va avisar que li pot passar a qui no és *bon minyó*, com ha estat el cas del prefecte Bonnet, un element entestat a desfer país, el que a poc a poc anem fent.

Vallobar i l'orde de Sant Jordi d'Alfama (i II)

■ Joaquim Salleras

L'esmentat procurador Simón Clavilla va donant allargues al monarca i als seus oficials. El mal moment econòmic que travessa l'Orde d'Alfama, i la circumstància del desobeïment del seu home a Fraga, fa que el rei li remeti una carta el 18 de novembre de 1388, des de Montçó, amb l'amenaça de penalitzar-lo amb mil florins d'or d'Aragó i la pèrdua de l'ofici, si es manté en la seua negativa a entregar les rendes de Vallobar a la citada Orde. El rei Joan està disposat a protegir el patrimoni general de l'Orde de Sant Jordi, i per això l'amenaça amb penes tant elevades si el desobeeix.

Aquesta reticència del procurador de Fraga ens fa pensar en altres motivacions per la seua part. No consten escrites en aquell moment, però indicis posteriors ens obliguen a no obviar-ho. Es tracta del fet de no aparèixer en cap moment una justificació sobre els ingressos i despeses propis de Vallobar, que demostrin la seua manca de recursos. Per què? Espera el procurador de Fraga cobrar ell primer els deutes que li fa Vallobar? O s'està produint una contradicció en els donatius que reclama l'Orde en els llocs de Fraga, aplicats només en àmbit territorial català? Està vivint-se la contradicció de quedar inclosos en el territori considerat català—de Cinca fins a Salses—però declarada Fraga aragonesa en l'últim quart de segle?

Per sentència de Pere el Cerimoniós de 1375, donada a Tamarit de Llitera, Fraga era considerada aragonesa; però nombrosos ordenaments obligaven a pagar rendes a les terres compreses a l'esquerra del Cinca. Aquest era el cas del privilegi que reberen els frares

de l'Orde de Sant Jordi d'Alfama el 1213, quan Pere II els autoritzà a tenir un home en cada localitat on es celebrés mercat setmanal, per cobrar un donatiu de deu sous barcelonenses, fins als límits de Cinca i Salses. Aquest fet, no esmentat en la documentació emprada, representà una contradicció que el procurador de Fraga voldria resoldre prèviament, potser forçat per algunes persones que, com el procurador, estaven oposant-se al manament del rei. L'Orde d'Alfama havia de cobrar donatius des del Cinca a Salses, que coincidia, aleshores, en la concepció de catalanitat. «...*habentis quod magister quicumque est ipsius Ordinis potest habere unum hominem in qualibet villa, castro et loco, Cathalonie regalibus a villa de Salsis usque ad rivum Cinque constitutis*».

La investigadora Regina Sainz de la Maza apunta aquesta mateixa hipòtesi, cap al 1990, alhora que ofereix les pistes de treball més importants per aquest tema i demostra documentalment que la resistència del procurador de Fraga—i de Vallobar—no tenia justificació. La cancelleria reial va poder comprovar que el procurador de Fraga no deia tota la veritat a l'al·legar que les rendes no arribaven a cobrir les compromisos amb el rei. Per això, l'Orde de Sant Jordi se'n va sortir en la seua, i va acabar cobrant les rendes que li pertanyien en el lloc de Vallobar.

Però no podem descartar la hipòtesi que el procurador de Fraga s'oposés a les reclamacions de l'Orde sobre els mercats locals, pel tema de la catalanitat, ja que trobem l'any 1395 encara al mateix procu-

rador, al qui se li reclama el pagament del citat donatiu a les viles des del riu Cinca a Salses. La vila de Fraga degué quedar exclosa d'aquesta obligació, encara que es trobés dintre del marc geogràfic esmentat. El darrer mestre d'Alfama, Francesc de Ripollés, reclamava el pagament del donatiu sobre els mercats locals en l'any 1395, justificant-se en el privilegi de poder recollir deu sous en cada lloc, i que algunes localitats no estaven complint.

Per solucionar aquesta qüestió, el rei Martí l'Humà, que succeí al seu germà, el citat rei Joan, va prendre la determinació de modificar el privilegi, fent que la recollida de l'almoina en els mercats es fes extensible a totes les seves terres: «*per lo dit rey en Pere no fou otorgat sino de Cincha tro a Salses, però que la devoció que nos havem al dit senyor Sent Jordi applicam a aquell e volem, segons que damunt és contengut, que sia per tots los nostres regnes e terres en general*».

L'Orde de Sant Jordi d'Alfama desaparegué al final d'aquell segle. El rei Martí l'Humà va demanar al papa Benedicto XIII, l'aragonès papa Luna, que l'Orde de Sant Jordi pogués unir-se a l'Orde de Montesa, conservant el seu hàbit blanc i la seua creu vermella sobre el pit. Sol·licitud efectuada el 8 de març de 1399. Al mes de setembre d'aquell mateix any no podia estar vigent l'unió esperada, perquè trobem al citat mestre Francesc de Ripollés reclamant les rendes que també tenia sobre el lloc d'Alcarràs, localitat del Segrià, situada entre Fraga i Lleida, i que també contribuïa a l'Orde de Sant Jordi des de l'any 1225, per donació de Guillem de Cardona. Francesc de Ripollés quedaria absorbit a un altra Orde, constituïda ara amb el nom d'Orde de Montesa i Sant Jordi, per fusió de les dues. Vallobar quedava, per aquest nou fet, vinculat com a deutor de l'Orde de Montesa, i per un temps, formant part de la baronia de Fraga

Instituto de Estudios Altoaragoneses
(Diputación de Huesca)